

LIBRIS

We know
books

ISTORIA ILUSTRATĂ A LUMII

Ediția a III-a, revizuită și actualizată

LITERA
București

010 **PREISTORIA**

De la origini până la cca 4000 î.Hr.

- 012 *HARTĂ IEȘIREA DIN AFRICA*
- 014 EPOCA PIETREI – NAȘTEREA CIVILIZAȚIEI
- 014 TOTUL A ÎNCEPUT ÎN AFRICA
- 015 PRIMII HOMINIZI
- 016 EXPANSIUNE TERITORIALĂ
- 017 TABERE ȘI FOLOSIREA UNELTELOR
- 018 FOC ȘI VÂNĂTOARE
- 019 LIMBAJ ȘI RITUALURI FUNERARE
- 020 RELIGIE ȘI CULTE
- 022 ARTA OMULUI PRIMITIV
- 023 „REVOLUȚIA NEOLITICĂ“
- 027 CULTURILE TELL

028 **PRIMELE IMPERII**

cca 7000 î.Hr. – 200 d.Hr.

- 030 PRIMELE MARI CIVILIZAȚII
- 034 MIGRAȚIA POPULAȚIILOR
- 036 PRIMELE STATE DIN MESOPOTAMIA
- 044 EGIPTUL ANTIC
- 054 HITIȚII
- 056 REGATELE DE LÂNGĂ SEMILUNA FERTILĂ
- 060 SIRIA ȘI PALESTINA
- 064 *IDEI PRINCIPALE IUDAISM*
- 066 MEZII ȘI IMPERIUL PERSAN AL AHEMENIZILOR
- 072 NOMAZII DIN STEPELE EURASIATICE
- 074 *IDEI PRINCIPALE RELIGIILE INDIEI, CHINEI ȘI JAPONIEI*
- 076 INDIA DE LA ORIGINI PÂNĂ LA INVAZIA LUI ALEXANDRU CEL MARE
- 080 CHINA DE LA ÎNCEPUTURI PÂNĂ LA PERIOADA STATELOR COMBATANTE

082 **LUMEA ANTICĂ**

cca 2500 î.Hr. – 900 d.Hr.

- 084 CIVILIZAȚIILE GREACĂ ȘI ROMANĂ
- 088 CRETA ȘI MICENE – ÎNCEPUTURILE CULTURII GRECEȘTI
- 094 GRECIA CLASICĂ: DE LA CULTURA POLISULUI LA PIERDEREA INDEPENDENȚEI

110	ASCENSIUNEA ȘI DECLINUL UNEI PUTERI MONDIALE: DE LA MACEDONIA LA DIADOHI
122	IUDA ȘI ARABIA ÎNAINTE DE INVAZIA ROMANILOR
126	CARTAGINA: PUTERE MONDIALĂ ȘI RIVALĂ A ROMEI
130	ETRUSCII: DE LA LIGA ORAȘELOR LA IMPERIUL ROMAN
132	ROMA: REPUBLICA – DE LA ORIGINE LA DECLIN
138	PUTEREA GENERALILOR ȘI ROMA IMPERIALĂ
140	HARTĂ IMPERIUL ROMAN
148	DE LA CONSTANTIN I LA ASCENSIUNEA IMPERIULUI BIZANTIN
150	IDEI PRINCIPALE CREȘTINISMUL
158	ARMENIA ȘI ASIA MINOR: DE LA DIADOHI LA ROMANI
160	PERSIA SUB PARȚI ȘI DINASTIA SASSANIDĂ
162	CELȚII, SLAVII ȘI TRIBURILE GERMANICE
170	MAREA MIGRAȚIE A POPULAȚIILOR
172	IMPERIILE NOMAZILOR DIN STEPELE EURASIATICE
174	INDIA ANTICĂ
176	PRIMII ÎMPĂRAȚI CHINEZI DIN DINASTIILE QIN ȘI HAN
180	PRIMELE REGATE DIN NORDUL ȘI NORD-ESTUL AFRICII

182 EVUL MEDIU

Secolele V–XV

184	EVUL MEDIU
190	IMPERIILE GERMANICE
194	REGATUL FRANCILO
200	SFÂNTUL IMPERIU ROMAN ÎN EVUL MEDIU CLASIC ȘI TÂRZIU
202	HARTĂ SFÂNTUL IMPERIU ROMAN
212	ELVEȚIA
214	FRANȚA ÎN EVUL MEDIU CLASIC ȘI TÂRZIU
222	BURGUNDIA ȘI ȚĂRILE DE JOS
226	ANGLIA MEDIEVALĂ
234	IRLANDA ȘI SCOȚIA ÎN EVUL MEDIU
236	ITALIA MEDIEVALĂ
252	SPANIA ȘI PORTUGALIA ÎN EVUL MEDIU
254	NORDUL EUROPEI
258	EUROPA DE EST
264	RUSIA
270	IMPERIUL BIZANTIN
276	EUROPA DE SUD-EST

- 282 CRUCIADELE
- 292 *IDEI PRINCIPALE ISLAMUL*
- 294 RĂSPÂNDIREA ISLAMULUI
- 294 *HARTĂ CUCERIRI MUSULMANE TIMPURI*
- 310 IMPERIUL MONGOL ȘI CONDUCĂTORII ACESTUIA
- 318 INDIA
- 320 CHINA DUPĂ DINASTIA HAN
- 324 JAPONIA
- 326 ASIA DE SUD-EST
- 330 AFRICA SUBSAHARIANĂ
- 332 COLONIZAREA ȘI PRIMELE CULTURI IMPORTANTE
ALE AMERICII

336 ÎNCEPUTUL EPOCII MODERNE

Secolele XVI-XVIII

- 338 ÎNCEPUTUL EPOCII MODERNE
- 344 IMPERIUL GERMAN: REFORMA ȘI CONSECINȚELE EI
- 352 RĂZBOIUL DE 30 DE ANI
- 354 *HARTĂ RĂZBOIUL DE 30 DE ANI*
- 358 SFÂNTUL IMPERIU ROMAN SUB ABSOLUTISMUL LUMINAT
- 368 FRANȚA: DE LA RĂZBOAIELE RELIGIOASE LA AJUNUL REVOLUȚIEI
- 378 ASCENSIUNEA ANGLIEI
- 388 ȚĂRILE DE JOS: DE LA LUPTA PENTRU INDEPENDENȚĂ
LA OCUPAȚIA FRANCEZĂ
- 394 ITALIA ÎN PERIOADA PAPIILOR ȘI PRINȚILOR
- 402 SPANIA ȘI PORTUGALIA
- 410 *HARTĂ DESCOPERIRI DE-A LUNGUL TIMPULUI*
- 412 EUROPA DE EST ȘI SCANDINAVIA
- 418 ASCENSIUNEA RUSIEI CA MARE PUTERE
- 422 IMPERIUL OTOMAN, MAREA PUTERE DIN ORIENT
- 424 *HARTĂ IMPERIUL OTOMAN*
- 430 AFRICA DE NORD
- 432 PERSIA SUB SAFAVIZI ȘI KAJARI
- 438 INDIA MARILOR MOGULI ȘI COMPANIILE COMERCIALE
EUROPENE
- 446 CHINA SUB ÎMPĂRĂȚII MING ȘI MANCHU
- 452 JAPONIA ÎN PERIOADA MUROMACHI ȘI SHOGUNATUL
TOKUGAWA

460	ASIA DE SUD-EST
464	AFRICA
466	VECHILE IMPERII AMERICANE ȘI CUCERIREA LOR DE CĂTRE SPANIA ȘI PORTUGALIA
476	AMERICA DE NORD PÂNĂ LA FORMAREA CANADEI ȘI A STATELOR UNITE
484	OCEANIA ȘI AUSTRALIA PÂNĂ LA VENIREA EUROPENILOR

486 EPOCA MODERNĂ 1789-1914

488	EPOCA CIVICĂ
494	REVOLUȚIA FRANCEZĂ
502	DOMINAȚIA NAPOLEONIANĂ
512	ÎNCEPUTUL REVOLUȚIEI INDUSTRIALE ÎN EUROPA
522	STATELE GERMANE: REFORMAREA AUSTRIEI ȘI A PRUSIEI
528	GERMANIA IMPERIALĂ
534	AUSTRO-UNGARIA
538	FRANȚA
544	MAREA BRITANIE
550	HARTĂ TERITORIILOR COLONIALE
552	BENELUX
554	ITALIA ÎNTRE CONGRESUL DE LA VIENA ȘI PRIMUL RĂZBOI MONDIAL
558	PORTUGALIA ȘI SPANIA
560	SCANDINAVIA
562	RUSSIA - DE LA TRATATUL DE LA TILSIT LA ABDICAREA ULTIMULUI ȚAR
568	BALCANII
570	IMPERIUL OTOMAN
574	EGIPTUL
576	PERSIA ȘI AFGHANISTAN
580	INDIA
584	CHINA PÂNĂ LA ULTIMUL ÎMPĂRAT
588	JAPONIA
592	ASIA DE SUD-EST
594	CONSTITUIREA ȘI COLONIZAREA STATELOR AFRICANE
600	STATELE UNITE: ASCENSIUNEA LA RANGUL DE PUTERE MONDIALĂ
610	AMERICA LATINĂ

616 RĂZBOAIELE MONDIALE ȘI PERIOADA INTERBELICĂ 1914-1945

- 618 EPOCA RĂZBOAIELOR MONDIALE
- 624 PRIMUL RĂZBOI MONDIAL
- 634 *IDEI PRINCIPALE IDEOLOGIIILE SECOLULUI XX*
- 636 DEMOCRAȚIA NEPOPULARĂ: REICHUL GERMAN
- 638 GERMANIA NAZISTĂ
- 646 AUSTRIA: DE LA IMPERIUL HABSBURGIC LA PROVINCIA GERMANĂ OSTMARK
- 648 ELVEȚIA: INSULĂ DE STABILITATE
- 650 FRANȚA: INSECURITATE ȘI OCUPAȚIE
- 656 MAREA BRITANIE ÎNTRE CELE DOUĂ RĂZBOAIE MONDIALE
- 662 IRLANDA: DIVIZARE ȘI INDEPENDENȚĂ
- 664 BELGIA ȘI OLANDA: DOUĂ OBIECTIVE ALE POLITICII GERMANE
- 666 ITALIA SUB FASCISM
- 670 SPANIA ȘI PORTUGALIA
- 672 SCANDINAVIA ȘI ȚĂRILE BALTICE
- 676 POLONIA
- 678 UNGARIA ȘI CECOSLOVACIA
- 680 UNIUNEA SOVIETICĂ
- 686 EUROPA DE SUD-EST ÎNTRE RĂZBOAIE
- 688 DECLINUL ȘI PRĂBUȘIREA IMPERIULUI OTOMAN
- 692 REORGANIZAREA ARABIEI
- 694 IRANUL ȘI AFGHANISTANUL: LUPTA PENTRU INDEPENDENȚĂ
- 696 CALEA INDIEI CĂTRE INDEPENDENȚĂ
- 700 CHINA ÎNTRE IMPERIU ȘI COMUNISM
- 704 JAPONIA IMPERIALĂ ȘI ASIA DE SUD-EST
- 710 COMMONWEALTHUL BRITANIC: EMANCIPAREA COLONIILOR BRITANICE
- 712 AFRICA SUB DOMINAȚIE COLONIALĂ
- 714 ETHIOPIA ȘI EGIPTUL: ÎNTRE SUPUNERE ȘI INDEPENDENȚĂ
- 716 EUFORIE ȘI CRIZĂ: SUA ÎNTRE CELE DOUĂ RĂZBOAIE MONDIALE
- 722 AMERICA LATINĂ
- 724 AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL
- 726 *HARTĂ AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL*

742 LUMEA CONTEMPORANĂ din 1945 până în prezent

- 744 ISTORIA CONTEMPORANĂ DUPĂ 1945

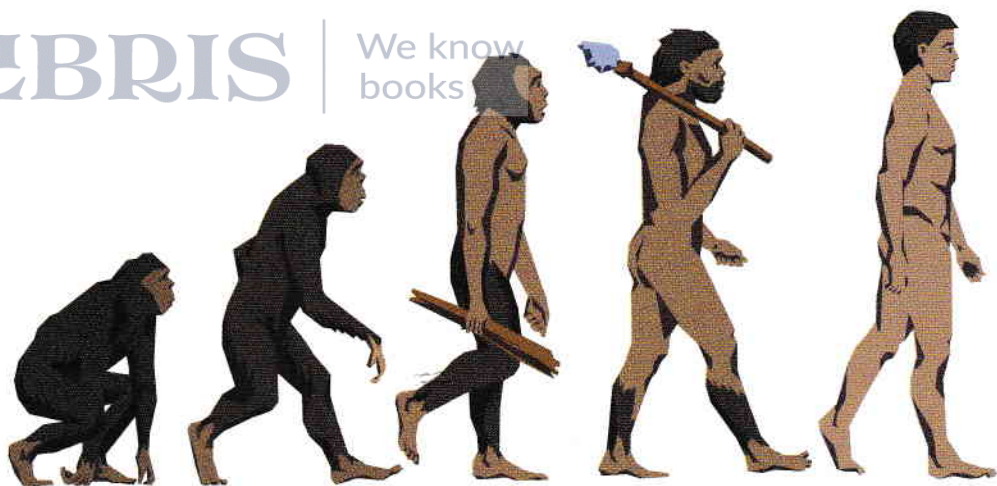
750	TENDINȚE ÎN POLITICA MONDIALĂ
756	CALEA CĂTRE UNITATEA EUROPEANĂ
760	GERMANIA
774	AUSTRIA
776	ELVEȚIA
780	MAREA BRITANIE: DE LA COMMONWEALTH LA UNIUNEA EUROPEANĂ
788	IRLANDA
790	FRANȚA
796	BELGIA, OLANDA ȘI LUXEMBURG
802	ITALIA
806	SPANIA: DE LA DICTATURĂ MILITARĂ LA MONARHIE CONSTITUȚIONALĂ
812	PORTUGALIA
814	EUROPA DE NORD
818	EUROPA CENTRALĂ ȘI DE EST
824	IUGOSLAVIA
828	GRECIA ȘI TURCIA
834	UNIUNEA SOVIETICĂ ȘI STATELE SALE SUCCESOARE
850	AFRICA DE NORD-VEST
854	ISRAEL
858	LUMEA ARABĂ ȘI ORIENTUL APROPIAT
876	PAKISTAN, BANGLADESH ȘI INDIA
882	ASIA DE SUD-EST
890	CHINA, JAPONIA ȘI COREEA
902	AUSTRALIA, NOUA ZEELANDĂ ȘI OCEANIA
906	AFRICA DUPĂ PROCLAMAREA INDEPENDENȚEI NAȚIUNILOR
920	CANADA
922	SUA: PUTERE GLOBALĂ
936	AMERICA LATINĂ
946	IDEI PRINCIPALE GLOBALIZAREA
946	INDICE
954	CREDITE FOTO

PREISTORIA

De la origini până la cca 4000 î.Hr.

Dacă ar fi să îl comparăm cu istoria umanității sau cu cea a Pământului, studiul evoluției ființelor umane, al originii și relațiilor dintre ele este de o dată foarte recentă. Până în secolul XVIII, povestea biblică a creării omului – „Și a făcut Dumnezeu pe om după chipul Său; a făcut bărbat și femeie” – era acceptată ca adevăr incontestabil în multe părți ale lumii. Apoi au apărut naturaliștii, cel mai celebru dintre ei fiind Charles Darwin. Aceștia s-au îndoit de statutul privilegiat acordat oamenilor în Biblie și au plasat dezvoltarea ființei umane în contextul unei teorii a evoluției. Aceasta a fost susținută și elaborată pe baza descoperirii unor schelete, a unor unelte primitive și a multor urme de vechi așezări. Clasificarea, datarea și evaluarea lor cu ajutorul tehnologiilor moderne au facilitat înțelegerea originii omului.

EPOCA PIETREI – NAȘTEREA CIVILIZAȚIEI

De la origini până la cca 4000 î.Hr.

Răspunsurile finale la întrebările legate de originea omului nu au fost găsite nici până azi. În 1871, Charles Darwin opunea legendei biblice a creației propria teorie a evoluției, care afirma că omul evoluase din maimuțe antropoide. Africa, locul unde s-au găsit cele mai vechi oase de umanoizi, este considerată „leagănul omenirii”. Progresul către *Homo sapiens* de astăzi poate fi urmărit prin scheletele, uneltele și urmele de așezări (printre care se numără și picturile rupestre) rămase de-a lungul timpului.

Totul a început în Africa [cca 6–2 milioane de ani în urmă]

Datorită dezvoltării teoriei evoluției, dar și identificării și clasificării coroborante ale hominizilor descoperiți de la jumătatea secolului XIX până în prezent, ipoteza originii africane a ființei umane este acum unanim acceptată.

Originile și evoluția omului au fost dezbătute aprins de-a lungul secolului XIX. Au apărut două curente de gândire. Potrivit doctrinei creaționiste a religiilor monoteiste, omul a fost creat de Dumnezeu și nu a mai evoluat de atunci. Teoria evoluției a lui Charles

Darwin afirma contrariul, anume că ființele vii au evoluat continuu. El a evidențiat înrudirea dintre primii oameni și animale, în special primat. Darwin susținea că omul primitiv și-a dezvoltat în timp capacitățile intelectuale, sociale și creative, făcând referiri la importanța

crescând a folosirii uneltelor și la trecerea omului de la o viață de vânător-culegător la una de agricultor și crescător de animale.

Tot în secolul XIX au început înregistrarea și clasificarea sistematică a fosilelor umanoide și a uneltelor de piatră. O atenție specială s-a acordat determinării vechimii fosilelor, însă o datare corectă a acestora a devenit posibilă doar odată cu descoperirea în 1947 a metodei de

datare cu carbon radioactiv de către profesorul Willard F. Libby de la Universitatea din Chicago.

Cum cei mai vechi hominizi fuseseră descoperiți în Africa de Est, a apărut o teorie ce transforma acest continent în „leagănul omenirii”. Această ipoteză a fost susținută de descoperirea în 1924 a „copilului Taung”, un *Australopithecus africanus* care a trăit acum 2,2 milioane de ani. ■

Primii hominizi (CCA 6-1 MILIOANE DE ANI ÎN URMĂ)

Potrivit celor mai recente descoperiri, omul a apărut acum mai bine de șase milioane de ani. Trecând prin etape succesive de evoluție, primii hominizi și-au dezvoltat din ce în ce mai multe abilități. Trep-tat, ființa umană a început să părăsească „leagănul” său african.

Aplicând teoria lui Darwin, paleontologii au început căutarea unei „verigi lipsă”, care să facă legătura între om și cea mai apropiată rudă a sa dintre animale, cimpanzeul. Multe specii de hominizi au fost descoperite în timp, dar nu toate erau strămoși direcți ai lui *Homo sapiens*.

Ardipithecus ramidus, care a trăit acum 5,5-4 milioane de ani pe teritoriul Etiopiei de astăzi, a fost considerat multă vreme cel mai vechi umanoid. În 2000, a fost găsit însă *Orrorin tugenensis* („omul mileniului”), care popula Kenya acum cca 6 milioane de ani. După *Ardipithecus* a apărut *Australopithecus* cu o vechime de 3,7-1,3 milioane de ani, care folosea unelte primitive de piatră. *Australopithecus afarensis* a devenit celebru grație lui Lucy, ale cărei oase au fost scoase la lumină în 1974.

Următoarea etapă a evoluției a fost genul *Homo*. *Homo habilis*, care a trăit acum 1,5-2,3

milioane de ani, avea creier mai mare și un regim alimentar mai variat decât umanoizii anteriori. Noua dietă, care până atunci fusese în întregime vegetariană, includea carne și grăsimi animale. *Homo habilis* a fost primul hominid care a părăsit pădurea și a început să vâneze în savană. Lui îi aparțin primele unelte cioplite din piatră, folosite probabil pentru a sparge oasele și a ajunge la măduvă.

Homo ergaster (*Homo erectus*), care a populat continentul african acum cca 1,8-1 milion de ani, este primul hominid ale cărui mărime și proporții se aseamănă cu ale omului modern. Umbla numai în poziție verticală, își făcea provizii și crea obiecte de piatră. Acum cca 1,6 milioane de ani, a cioplit în întregime cel dintâi topor de mână care putea folosit și ca târnăcop. *Homo ergaster* a fost și primul care a părăsit Africa și s-a răspândit treptat în zonele mai apropiate din Asia și din Europa. ■

■ Oase de *Australopithecus africanus* (130000)
și *Homo ergaster* (160000)

Expansiune teritorială (cca 1,8 MIL.–10 000 î.Hr.)

Plecând din Africa, oamenii primitivi s-au stabilit inițial în Asia și în Europa, apoi în Australia și în cele două Americi. Din cauza climei aspre, numai vânătorii viguroși ai perioadei glaciare, oamenii de Neanderthal și de Cro-Magnon, au putut să colonizeze Europa.

Mult timp s-a crezut că primii oameni au părăsit Africa doar cu cca 1,4 milioane de ani în urmă (MAU). În anii 1990 s-a găsit însă în Georgia, în Vestul Asiei, craniul unui umanoid cu o vechime de 1,7–1,8 milioane de ani.

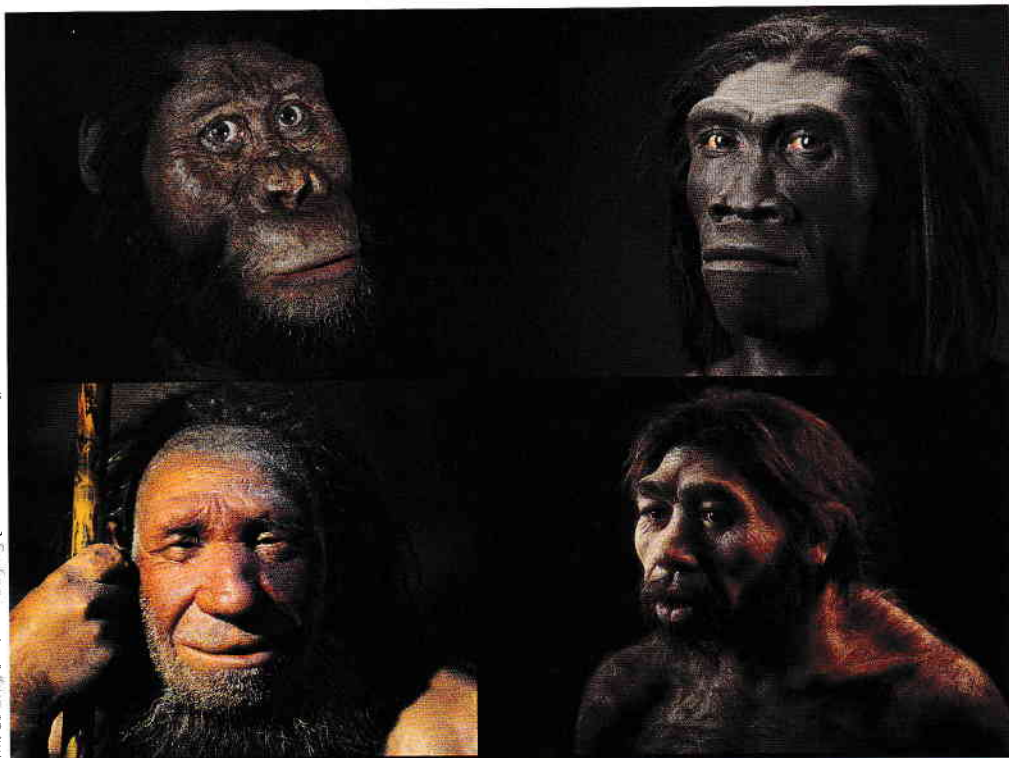
Cele mai vechi fosile de *Homo erectus* au fost descoperite în Asia. „Omul de Java”, botezat după insula unde a fost descoperit primul exemplar, datează de 1,7 milioane de ani î.Hr., pe când „omul din Beijing” găsit în China are o vechime de 600 000–200 000 de ani. *Homo erectus* folosea probabil deja focul și dezvoltase o formă de limbaj. Tot el a fost primul om venit în Europa, care trecea atunci prin perioade glaciare extreme. Versiunea europeană a lui *Homo erectus* a fost numită *Homo heidelbergensis*, datorită unei descoperiri făcute lângă Heidelberg în 1907. Se estimează că a trăit acum 400 000–800 000 de ani.

Pleistocenul târziu (127 000–10 000 î.Hr.) a fost epoca omului de Neanderthal. Acest nou

tip de umanoid, considerat o rudă secundară a lui *Homo sapiens* sau chiar o subspecie diferită, a apărut în urma unor trepte succesive de evoluție și a dispărut acum cca 30 000 de ani. De la descoperirea primei calote craniene de Neanderthal în 1856, el a devenit cel mai cunoscut exemplu de om primitiv. Neanderthalienii erau vânători scunzi și robuști ai glaciației, având cel mai mare volum cranian dintre toți umanoizii de până atunci. Nasul lor turtit și cavitatea nazală largă reprezentau o adaptare la clima rece.

Acum cca 40 000 de ani, *Homo sapiens* modern, sub forma omului de Cro-Magnon, a ajuns în sfârșit din Africa în Europa. Acest strămoș direct al nostru popula teritoriul de astăzi al Israelului încă de prin anii 100 000 î.Hr. („Proto-Cro-Magnon”). Era mai înalt, mai suplu și mai rezistent decât oamenii de Neanderthal, însă cele două specii au conviețuit în Europa aproape 10 000 de ani. Au apărut

■ Din stânga sus: *Australopithecus Anamensis* (acum 4,2 mil. de ani), *Homo erectus* (acum 1,9 mil. de ani), Omul din Beijing (din 600 000 î.Hr.), Omul de Neanderthal (din 150 000 î.Hr.)

numeroase teorii cu privire la această conviețuire și la dispariția omului de Neanderthal. S-a presupus că ei au interacționat și s-au influențat reciproc, fără să fi format familii mixte.

Cu cel puțin 60 000 de ani în urmă (AU), sau chiar mai devreme, omul primitiv a ajuns în Australia, trecând prin Noua Guinee. Primii ho-

minizi au ajuns probabil în cele două Americi cu doar circa 11 500 de ani în urmă. Vânătorii glaciației au pătruns pe continent prin Siberia și Alaska. Cele mai vechi descoperiri din America sunt vârfuri de săgeți și de lance cioplite în piatră. Cunoscute sub numele de „vârfuri Clovis”, acestea sunt asociate culturii Clovis. ■

Tabere și folosirea uneltelor (cca 2,5 MIL.–10 000 î.Hr.)

Evoluția omului poate fi urmărită în funcție de unelte și de armele de vânătoare pe care le-a folosit. Un alt semn al progresului îl reprezintă existența zonelor de locuit care ofereau adăpost permanent unor grupuri tot mai mari.

Pe lângă scheletele găsite, obiectele de piatră s-au păstrat de asemenea foarte bine, oferindu-ne informații despre prima perioadă a existenței noastre. Hominizii din Paleoliticul timpuriu foloseau materiale care se găseau ușor. Primele unelte din piatră au fost create prin cioplire cu alte pietre sau bețe, astfel încât luau diverse forme, precum un topor de mână. Așchiile erau de asemenea utilizate pentru a da formă pietrei prin răzuire sau dăltuire. În Paleoliticul mijlociu, cerințele vânătorii au condus la îmbunătățiri ale armelor și la apariția unor lame fin cizelate. Astfel a luat naștere „tehnologia lamei subțiri” – lame lungi și înguste de piatră sau de corn, utilizate ca vârfuri de lance sau harpoane.

Omul primitiv se adăpostea în peșteri, însă probabil doar după ce a descoperit focul în Paleoliticul timpuriu, fiindcă înainte acolo se ascundeau adesea urși și pisici sălbatice. Peșterile au fost folosite inițial doar în anotimpul rece, însă cele mai mari, după sfârșitul Paleoliticului timpuriu, erau probabil locuite tot anul.

În Paleolitic, oamenii și-au construit adăposturi în spații deschise, adesea pe malurile râurilor și ale lacurilor, unde ridicau probabil colibe din chirpici cu acoperiș din frunze. Locuințele ulterioare au fost săpate în pământ. În Paleoliticul târziu au început să apară corturi făcute din piei întinse peste stâlpi de lemn sau colți de mamut. Taberele se mutau probabil pe măsură ce locuitorii lor migrau, odată cu schimbarea anotimpurilor, însă trebuie să fi existat și așezări permanente, precum cea des-

coperită la Willendorf, Austria. Zona de locuit era demarcată de lespezi de piatră și piei de animale. Primele case și locuințe permanente apar în Neolitic. ■

■ Unelte din Neolitic